

BİR OVUC TORPAQ

(Məcburi köçkün olmuş anam Mehniyar Həsənəli qızının əziz xatirəsinə ithaf edirəm)

(Əvvəli 6-cı səhifədə)

Biz danışa-danışa Hüseyin kişinin qəbrinin ətrafında dayanmışdıq. Adamlar get-gedə ətrafımıza yığılırdı, çoxalır. Nəvəsi hesab edilən, əlli yaşlarına çatmış Mehriban xanım təkid elədi ki, qəbrin yerini dəyiqləşdirmək üçün onun üstünün torpağını bir xeyli açmaq. Torpağın altında qəbrin üstünə düzülən möhkəm ağaclara çatana qədər qzdıq, əmin olandan sonra torpağı yerinə qaytardıq. Qəbrin üstünün materiallarını aşağıdakı dükanlardan almışdım. Bizə görə bura yığışan kənd adamları qəbirüstünün qurulmasında kömək etdilər. Qəbrin üstünün nə vaxt hazırlanıb qurtardığını hiss eləmədik, bu iş çox sürətlə görüldü. Bu kəndin qadınları və kişiləri belləri əlimizdən alıb işləyirdi.

- "Sən bəy nəvəsisən. Hüseyin kişinin qəbrini görməyə gəlmisən, bizi yaman kədərləndirdin, həm də sevindik. Onu yadımıza saldın. Heç unutmali adam da deyildi axı. Həm də çox sağ ol ki, ananın ruhu şad oldu, gəlib onun əmisinin qəbrini bu tayda ziyarət etdin. Allah anana da rəhmət eləsin", bunları deyən Şahniyar idi, Əhmədım xanımı.

- "Hamınız çox sağ olun, əmiqizi, Allah hamınızdan razı olsun". Onu əmiqizi adlandırdım, başqa bir söz deyə bilmədim. Həm kədərli, həm də rahatlanmış halda bir kənara çəkildim. Qəbrin üstündə şəkil çəkirdik və birlikdə dua etdik.

İndi bir az toxtaqlıq tapdım, həm qəbrin yerini tapmağa, həm də burdakı insanlarla danışmağa gəlmişdim. Bütün bunları düşünəndə yenə də gözüm bizim tərəflərə zilləndi. Arzularında bu iki sahili görüşdürməyə can atırdım. Suların üstündən biz tərəfə baxdıqca, sakit, əlçatmaz görünən üfiqə valeh olursan bu yerlərdə. Arazın hər iki tərəfində dağlar həmişəki kimi öz yerində yavaş-yavaş nəfəs alır. Qoca tarixin keşməkeşlərini görmüş, Hüseyin əminin o taya keçdiyinin şahidi olan dağlar.

Bir neçə saat sonra maddim-maddım adamların üzünə baxırdım, onlardan suallar eşitmək istəyirdim, həm də onların cöhrəsində Hüseyin Kərbəlayı Cəfər oğlunun hər hansı bir cizgisini axtarırdım, baxmayaq ki, onun şəklini heç vaxt görməmişdim. Buralarda da tapa bilmədim, kimdən soruşdumsa olmadığını bildirdilər, amma elə hey adamların üzündə ona oxşar bir əlamət axtarırdım, anama, ya da onun atasına oxşayan bir əlamət.

Bakıdan gəldiyimi eşidəndən sonra mənə çox yerdən, uzaq şəhərlərdən telefon zəngləri gəldi, hamısı məni salamlayır, gəldiyimə sevindiklərini bildirir, keçmiş hadisələri, didərginliyi yada salırdılar. Mənə dedilər ki, bunlar Mehribanın və Şahniyarın oğlanları və yaxın qohumlarıdır.

Gətirdiyim şirniyyat bağlaması təpənin üstündə qalmışdı. Bir azdan Şahniyar onu mənim xahişimlə kənd camaatına paylamağa başladı. Bu arada Hüseyin kişinin nəvələri hesab edilən Mehriban və Şahniyar buraya yığışan insanlara məndən danışdırlar. Mehriban başını dik tutmuşdu, sanki qonşulara göstərmək istəyirdi ki, indi mənim gəlişimə o, hamıdan çox sevinir. Amma onu da öyrəndim ki, Hüseyin kişi Mehriban anadan olandan əvvəl dünyasını dəyişib. Mehribanın əri Mustafa çoxdan idi vəfat etmişdi, qəbri də burda, yaxında idi.

Bu kəndin adamları mənə dedilər ki, Hüseyin Kərbəlayı Cəfər oğlunun bir

qızı da varmış, hələ balaca yaşında rəhmətə gedib və özünün yanında dəfn edilib. Sinəüstü məzar daşı qoyulandan və ad yazılmış mərmər yerinə bərkidildəndən sonra adamlar bir qədər kənara çəkildilər, sıra ilə üzü qibləyə doğru dayanıb dua oxudular, bu mənə çox ləzzət elədi, qəlbində bu insanlara böyük rəğbət yarandı. Qəbrastanlığın ətrafında bir az gözdük, elə bildirdim kimsə daha vacib bir adam gələcək, məni salamlayacaq, Hüseyin kişinin nisgilləri və həyatı barədə fəqrlı hadisələr danışacaq. Bu mərasimdən sonra Mehribanın evinə getdik. Bir azdan sonra kənd adamlarından çoxu bizi öz evinə dəvət eləməyə başladı. Ancaq mən Nəriman və Keykavusla birlikdə Hüseyin əminin nəvəsi hesab edilən Mehribanın dəvətini qəbul etdik. Yemək vaxtı Mehriban bizə Hüseyin kişinin həyatı və şəxsiyyəti barədə bir xeyli danışdı.

Onların yaraşlıq evinin qabağında balaca, qədim bir koma da vardı. Evin qarşısında iri bir tut ağacı şux dayanmışdı. Bu tut ağacı elə bil özümdə sirr saxlamışdı. Budaqlarını aşağı sallayıb dayanmışdı, mənim gəlişimi sakitcə, qəm içində seyr edirdi. Təmiz havanı ciyərlərimə çəkdim. Elə bildim bu təmiz hava da mənim buradan aparacağım bir hədiyyə olacaq.

"Hə, qardaş, bax, Hüseyin əmi burda, bu həyətdə yaşayıb", -Mehriban xanım dedi.

Yavaş-yavaş içəri keçdik. Yemək yedik, ordan-burdan danışdıq, burada çox qalıb daha çox dinləmək həvəsilə yavaş-yavaş çay içirdik. Mehribanın oğlanları günortadan sonra Tehrandan zəng edib mənə salamlarını yetirdilər.

Heyrətimə son qoya bilmirdim. Uşaq vaxtları bu tərəfə həsrətlə baxsam da, indi ilk dəfə, əlli yaşında ayağım qədim vətənin bir parçası olan bu torpağa dəyirdi.

Bir qədər sonra həyətdə çıxıb hər tərəfə diqqətlə nəzər yetirdim. Bura mənə nə qədər doğma, isti, sevimli göründü. Elə bildim o tərəfdəki evimdəyəm, sadəcə evlərimiz bir-birinə o qədər də oxşamırdı. Burda evlərin damı yastıdır, bizim evlərin damında çardağ vardı. Hara baxırdımsa, gözlərim yenə bizim tərəfə gəzirdi. Dərya hər yanı ağuşuna almışdı. Arazın sakit hıçqırtıları qulağıma gəlirdi. Fikrim düz 22 il əvvələ getdi. Yenə namərd ermənilərin bizi didərgin saldığı günlərə qayıtdım. Kəndlərimizdən bu taya axışan, imdad axtaran adamlar yadıma gəldi. Onda adamların çoxu "o tay" adlandırdığımız, ömrü boyu gözümüzün qabağında görünən, lakin heç zaman əllərimiz çatmayan o taya keçmişdilər, yağlı düşməndən can qurtarmaq üçün. Ordan da Bakıya, başqa yerlərə gedib məskən salmışdırlar. Bu olaylar yenə yadıma düşdü, bizi ayrı salan zəif milli birliyimiz bir anlığa yenə məni yandırdı. Elə bu fikirlərin içərisində dolaşırdım ki, birdən Nərimanın yavaş-yavaş mənə yaxınlaşdığını hiss elədim.

"Qardaş, axşamdır, gedək bizə, bu gecə də bizdə qalın, sabah gədersiniz", Nəriman yağun halda dilləndi. Mən də etiraz etmədim. Nərimanın furqon maşınına mindik. Burdakı belə maşınlara mən hələ uşaq vaxtı biz tərəfdən baxardım. O tayın yollarının həmişə yaxşı olduğunu deyirdik. İndi furqonlu minik maşınında oturub çay böyü yuxarı, Tatar kəndinə getdik. Bura dəryanın yuxarı qurtaracağı idi. Bu yerlə üzəüz biz tərəfdə, Arazın kənarında

Zəngilanın Muşlan kəndində bir erməni ən sevimli işi ilə məşğul idi, qoyun otarırdı. Nərimanın evi Arazın kənarında, gölün qurtaracağında yerləşir. Yenə də yastı damlı evlərdən biri idi. Gecə yarıya qədər çay içə-içə ordan-burdan söhbət elədik. Nəriman gecə biz tərəfdəki Muşlan kəndində bütün işıqların yandığını və orada ermənilərin işğaldan sonra yaşadığını mənə göstərdi.

Nəriman səhər məni yola salanda çox kədərləndim. Dar Ağzı Heydərkanlı kəndi qayıtdığım yoldan sağda yuxarıda qaldı, Hüseyin əminin qəbrini orada qoyub gedirdim, amma yadıma düşəndə ki, ordan bir ovuc torpaq götürmüşəm, bir qədər arxayın oldum. Yol boyu bu nəhəng dəryaçaya və onun üstündən sakit-sakit mənə baxan, əsir düşmüş vətənimə acgözlüklə baxırdım. Bu göl və bu əsir torpaqlar elə bil mənə "get-get, biz hələ dözüürük" deyirdi.

Sərhədə gəldiyim maşında sürücü ilə söhbət edib yolu qısaltmağa çalışırdım, lakin bu gənc azərbaycanlı sürücü deyəsən taksi işini çıxsaq, dünya işlərindən xəbərsiz dostlarımızdan biri idi. Dilimizi də çox pis danışır, hərdən bir müştəri azlığından gileyliydirdi. Mən də "hə, hə" deyərək öz xəyalımda idim. Azəri dilində anlaşılmaz danışan bu gənc ilə yolboyu xeyli "söhbət elədim". Ona suallar verirdim, ancaq cavabını çətin başa düşürdüm üçün sızılırdım. Hiss edirdim ki, bu gəncin milli hissiyyətləri heç yerində deyil, öz ana dilində danışmağa bilgisi çatmırdı. Üzlüyümdə bizim tərəflərin görünən mənzərələrdən də ayrılmağa isə tələsmirdim. Amma mən geri qayıtmalı idim. O dumanlı dağların, suların, incimiş torpaqların tənəsi altında maşında oturmuşdum.

Bir tərəfdən də Bakıya tələsirdim ki, Hüseyin əminin məzarından götürdüyüm torpağı anamın məzarının üstünə səpdim. Sanki bununla elə bil anamı əmisi ilə görüşdürəcəkdim. Torpaqları bir-birinə qarışdırmaq arzum vardı. Sərhədə yaxınlaşanda bir daha dönüb arxaya baxdım, günəş şəfəqlərini gəldiyimiz yollardan yavaş-yavaş yığılırdı, səmada isə sarı bir nöqtə hələ də qalmışdı.

* * *

Biləsuvar sərhəd keçid məntəqəsindən keçəndə hər kəs öz yükünü daşıyırdı. Mənim "yükümün" içində isə bir ovuc torpaq və qədim Xudafərin körpülərinin kənarına səpələnmiş tarixi kərpiclərdən biri və bir qədər şirniyyat vardı.

İri, qara dolu kisələr daşıyan orta yaşlı bir qadın yırğalana-yırğalana mənimlə yanaşı gəldi. Onu yarıdan keçəndə kisələrdən biri yavaşca mənə toxundu:

- "A bala bu nədir, qılçanı əzmişdin az qala, sən də daş-qaya aparırsan satmağa?"

- "Yox, xanım, daş-qaya deyil, sənə anlamayacağın bir şeylərdir, ən bahalı şeylər elə məndədir. Ancaq özüm bilirəm nə aparıram".

Bizə tərəf cuman taksi sürüclərindən biri bunu eşidib dilləndi:

- "Ay xanım, elə bilirəm, səndən başqa bahalı mal aparıb satan olmur. Yəqin kişi daş-qaş, qızıl-zad gətirir satmağa, adam hər şeyi soruşmaz, özü bilər nəyi var, nəyi yox".

- "Ağsaqqal, hara gedirsiniz, aparım, lap istəyirsiniz bu saat Bakıya sürüm?" - bu da taksi sürücüsünün sualı oldu.

Kərpic və torpağı əlimlə yoxladım və telefonda kişkiləri yadıma saldım. Arxayın oldum ki, hər şey yerindədir. Bakıya doğru gedən bir maşına

əyləşdim. Yolda qayıdankən qulağıma hələ də bəndin altından hayqırıb çıxan suların hayqırtısı - dünyanın ən kədərli melodiyasının səsi gəlirdi.

Cəbrayılın yeganə azad kəndi - görünüş İran tərəfdən

* * *

Yolüstü anamın əmisiqızı Dilbər xanımı yoxladım, səfərimi ona danışdım, çox mənun qaldı, mənə təşəkkür elədi, sonra da evə yollandım.

Evə çatandan sonra o taydan gətirdiyim bu cansız, lakin qiymətli əşyaları uzun müddət cibimdə gəzdirmək istəyirdim. Şirniyyat bağlamasını məndən alan xanımın digər şeylərə dəymədi. Gizli əmanəti cibimdən qəbiristanlıqda, anamın məzarının üstündə çıxarmaq istəyirdim ki, başqa kimsə görməsin, çünki torpaqdan istəyən olsa, heç verə bilməzdim.

Səhər tezdən anamın məzarının üstünə getdim, cibimdə bir ovuc torpaq, ordakı hündür qayalardan götürdüyüm hamar, yumru bir daş və sağlamat körpünün yanından sevə-sevə gətirdiyim tarixi kərpicin hissələri vardı. Bir ovuc torpağı və daşı o tayda Hüseyin əminin məzarının yanından götürmüşdüm.

Torpağı və kərpicin qırıntılarını anamın ətrafına fırlana-fırlana məzarın torpağına səpdim ki, onun torpağına qarışsın. Hələ biz öz kəndimizdə olanda anam həmişə kədərli-kədərli deyirdi ki, o tayda bir əmisi var. Ömrü boyu onun da dərini çəkirdi. Daş parçasını ayrıca bir həvəslə anamın baş daşının arxasında torpağa basdırdım. Gizli bir iş görürmüş kimi o tərəf-bu tərəfə diqqətlə baxdım.

Ürəyimə xeyli toxtaqlıq gəldi, rahat oldum. Anamın arzularından birini gec də olsa həyata keçirdiyimə özüm də sevindim. Doğmalarımın heç kəsin ağlına gəlməyən vacib bir işi mən eləmişdim. Həm də elə bildim vətəni unudan bəzi nadanlardan fərqli olaraq mən ilk dəfə işğal olmuş torpaqla görüşə getmişəm.

Tək bir şeyi anama deyə bilmədim ki, əmisinin qəbrini ziyarət etmişəm. Bunu demək mümkün deyildi. O, baş daşından elə hey mənə baxır, baxır və sanki həmişəki kimi indi də mənə həmişəki məsləhətlərini verirdi. Mən indi onunla danışa bilmirdim ki, hardan gəldiyimi xəbər verim, cavab da verə bilməzdim. Çünki artıq gec idi. Onun arzusunu bir neçə il əvvəl eləseydim, o, sevinər, məndən razı qalar və bəlkə bir az da yaşaya bilirdi.

Kərpicin qalan hissələrini bizə gələn bir neçə adama və iş yoldaşlarıma payladım. Xudafərin körpülərindən gətirilən kərpic parçalarını adamlar sakitcə əlimdən alır, təəccüb və həyəcan içində baxır və məmnun olurdular. Mən də ləzzət alırdım, elə bildirdim adamların çoxdan itirdiyi qiymətli əşyaların bir hissəsini tapıb gətirmişəm.